

MANZARALI O'SIMLIKLARNING URBANIZATSIYA SHAROITIDA TUTGAN O'RNI

---

*Andijon davlat universiteti
Ekologiya va botanika kafedrası o'qituvchisi
Usmonov Saloxiddin Xomidjon o'g'li*

Annotatsiya: O'tgan asrdan boshlab atrof-muhit muammolariga nisbatan tashvish keskinoshdi. Texnologiyalarning rivojlanishi va sanoat va ommaviy ishlab chiqarishning rivojlanishi atrof-muhitga qaytarilmas zarar etkazmoqda. Ko'p turlarning yo'q bo'lib ketishiga va tabiatgatahdidsolishda insoniyat aybdor.

Kalit so'zlar: Urbanizatsiya, atrof-muhitga, tabiiy resurslar, avtotransport, aholi zichligi, insolyatsiya, yuqumli kasalliklar.

Urbanizatsiya - bu shaharlardagi aholi punktlarining kengayishi va shahar turmush tarzining barcha aholi punktlariga tarqalishi. Urbanizatsiya ijtimoiy va tarixiy shakllangan shakllarga asoslangan ko'p tomonlama jarayondir hududiy bo'linish mehnat. Urbanizatsiya yirik shaharlarning o'sishini, mamlakatda shahar aholisining ko'payishini anglatadi. Shahar hayotining sifati aholi punktlarining o'sish darajasi qanchalik asosli ekanligi, urbanizatsiyaning ijobiy va salbiy tomonlari bilan bevosita bog'liq. Agar bu daraja keskin ko'tarilsa, shahar hayotining sifati sezilarli darajada pasayadi va shaharda ish joylari yo'qoladi. Shuning uchun bu erda muhim o'rinni shahar infratuzilmasi va savdo darajasi, shahar aholisining daromadlari va ularning ta'minlanishi egallaydi. Shuningdek, shahar hayotining yana bir omili ekologik xavfsizlik, uning darajasidir.

Qishloq aholisining ko'pchiligi katta shaharlarga ko'chib ketganligi sababli, qishloq xo'jaligi aholining barcha ehtiyojlarini qondirishni to'xtatdi. Tuproqlarning unumdorligini oshirish uchun esa ishlab chiqarish sun'iy o'g'itlardan foydalana boshladi. Bunday mantiqsiz yondashuv tuproqning og'ir metallar birikmalari bilan to'yinganligiga olib keldi. 20-asrda aholi o'sish jarayonida o'zining barqarorligini yo'qotdi. Urbanizatsiya ta'siri energetika, sanoat va qishloq xo'jaligining keng ko'lamlari rivojlanishiga olib keldi. Urbanizatsiya atrof-muhit ifloslanishining asosiy omili hisoblanadi, yirik shaharlar aholisi ularni smogopolis deb atashadi, ular atmosferani 75% ga ifloslantiradi. Olimlar urbanizatsiyaning tabiatga kimyoviy ta'sirini o'rganishdi va katta shaharlarning ifloslantiruvchi ta'sirini yana ellik kilometr masofada kuzatish mumkinligini aniqladilar. Kerakli mablag'larning

etishmasligi shahar atrof-muhitini yaxshilash, kam chiqindili texnologiyalarga o'tish, qayta ishlash korxonalarini qurish yo'lida jiddiy to'siq bo'lmoqda. Avtomobil havoni ifloslantiruvchi eng katta manba hisoblanadi. Asosiy zarar uglerod oksididan kelib chiqadi, bunga qo'shimcha ravishda, odamlar uglevodlar, azot oksidlari, fotokimyoviy oksidlovchilarning salbiy ta'sirini his qilishadi. Urbanlashgan odam har kuni kislorod tanqisligi, shilliq qavatlarining, nafas yo'llarining chuqur qismlarining tirnash xususiyati bilan ta'sirlanadi, buning natijasida o'pka shishi, shamollash, bronxit, o'pka saratoni, yurak-qon tomir kasalliklari, tug'ma nuqsonlar paydo bo'lishi mumkin. Shahar aholi punktlarining o'sishi biosferaga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda va bu ta'sir yildan-yilga kuchayib bormoqda. Trafik bug'lari Transport vositasi, emissiya sanoat korxonalari, issiqlik va elektr stansiyalarining barchasi urbanizatsiya oqibatlari bo'lib, buning natijasida atmosferaga azot dioksidi, vodorod sulfidi, ozon, to'yingan uglevodorodlar, benzopiren, chang kiradi. Dunyoning yirik shaharlarida ular allaqachon tutunga e'tibor berishni to'xtatdilar. Urbanizatsiya nima ekanligini va u qanday xavf tug'dirishini ko'pchilik to'liq tushunmaydi. Agar shahar ko'chalari ko'klamzorlashtirilsa, biosferaga salbiy ta'sir kamaygan bo'lardi.

Ma'lumki keying paytlarda dunyo bo'ylab demografik muammolar geografikprogressiyabilan kengayib bormoqda.

Bugungi kunda quruqlikning uch foizida shaxarlar joylashganbo'lsa,dunyo axolisining 55 foizidan ortiqrog'i shaxarda yashaydi Urbanizatsiya obyektiv, dunyoviy jarayon bo'lib tez fursatlar bilan rivojlanibbormoqda,ammo bu rivojlanishning yani urbanizatsiyaning o'ziga xos tomonlari bo'lib ijtimoiy, iqtisodiysferalarga, tabiiy resurslarga o'zlarining salbiy ta'sirlarini ko'rsatmoqda shungaqaramayodamlarning shaxarlarini egallashi tobora ortmoqada.

Bugungi kunda aholi soni 20 mln. Dan oshgan yirik shaxarlar soni yildanyilgaoshibbormoqda. Katta shaharlarda atmosfera xavosi turli zaxarli gazlar bilan ifloslanganbo'ladi,atmosfera tashlanadigan zaxarli gazlarning me'yorida oshib ketganiligi ko'pchilikkama'lum.Aholi soni 20 mln. Dan oshgan shaxarlarga Shanxay, Tokiyo, Qoxira kabi shaxarlar kiradivabushaxarlarda atmosfera xavosi eng ifloslangan xalatsdaligi kuzatilmoqda. Shahar aholi punktlarining o'sishi biosferaga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda va buta'sir yildan-yilga ortib bormoqda.

Avtotransport vositalarining chiqindi gazlari, sanoat korxonalari, issiqlikvaelektr stantsiyalari chiqindilari - bularning barchasi urbanizatsiya oqibatlari bo'lib, atmosferagaazotdioksidi, vodorod sulfidi, ozon, to'yingan uglevodorodlar, benzapiren, chang kiradi. Dunyoningyirik shaharlarida ular allaqachon tutunga e'tibor berishni to'xtatdilar.

Xulosa o'rnida, Ekologik madaniyatni oshirish, axoli o`rtasida keng joriy qilishga kirishib, ekologik bilim va ko`nikmalarni faqat yoshlarga emas balki oddiy axoli, ayniqsa transport vositalari egalari vakomiy korxonalar rahbarlari o`rtasida turli xil majlislar, treninglar va qiziqarli viktorinalar o`tkazish orqali ularni ongiga singdirish lozim.

Adabiyotlar:

1. Alimqulov N.R., Abdullaev I.H., Holmurodov SH.A. Amaliy geografiya. – T.: 2015.
2. Abdullaev I.H. va boshq. Ma'muriy geografiya. – T.: 2014.
3. Abdullaev I.X. Ekologiya va tabiatni muxofaza qilish. O'UM, TDPU, 2014
4. Rafikov A.A. Geoekologik muammolar. T., O'qituvchi. T., 1997.
5. G'ulomov P.N. geografiya va tabiatdan foydalanish. T., O'qituvchi. T., 1985.